

УДК 351

О. Ф. Сальнікова

кандидат технічних наук, старший науковий співробітник,
доцент кафедри стратегії національної безпеки та оборони
інституту державного військового управління
Національного університету оборони України
імені Івана Черняхівського

Г. В. Шпанчук

кандидат військових наук,
старший науковий співробітник,
начальник науково-дослідної лабораторії
проблем підготовки військ (сил) та кадрового менеджменту
кафедри керівництва військами (силами) в мирний час
командно-штабного інституту застосування військ (сил)
Національного університету оборони України
імені Івана Черняхівського

О. С. Суховерх

слухач інституту інформаційних технологій
Національного університету оборони України
імені Івана Черняхівського

РОЛЬ НЕДЕРЖАВНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ У ВЕДЕННІ ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ: ДОСВІД УКРАЇНИ

У статті проаналізовані сутність і зміст гібридної війни. Проведений аналіз недержавних організацій у веденні гібридної війни з боку Російської Федерації, та визначені напрями протидії їм в Україні. Проаналізовані проблеми державної політики в інформаційній сфері України, що виникли з початком агресії Російської Федерації, спрямованої проти України. Запропонована низка невідкладних кроків, які необхідно здійснити з метою захисту країни, зокрема в протидії недержавним організаціям у веденні гібридної війни. Значна частина аналізу присвячена формуванню механізмів гібридної відповіді.

Ключові слова: гібридна війна, протидія, недержавні організації, інформаційний складник гібридної війни, російська агресія.

Постановка проблеми. Вже понад два роки Україна протистоїть російсько-терористичним військам і масштабній агресії Росії у формі «гібридної війни». За цей час ми зіштовхнулися, напевно, з усіма її ключовими формами:

- пряма військова агресія з боку Росії з використанням диверсійно-розвідувальних сил, атаками квазімілітарних структур на кшталт «ополчення» або «казачества»;
- постійне підживлення сепаратистських рухів з боку Росії практично по всій Україні;
- економічний тиск по лінії запровадження санкцій та фітосанітарного контролю, стягування з України трьохмільярдного кредиту, виданого режимом Януковича, вивезення промисло-

вого потенціалу зі Сходу України на територію Російської Федерації;

- дипломатичний тиск на Україну на всіх рівнях: локальному, регіональному та міжнародному;
- перманентна інформаційна війна з атаками в кіберпросторі України об'єктів критичної інфраструктури.

Проте, коли говорять про гібридну війну Росії проти України, часто не зважають на те, що агресію розв'язала країна, яка має ядерну зброю і періодично нагадує про це всьому світові. Важко ігнорувати й суто чисельну перевагу Російської Федерації над Україною в живій силі та в озброєнні.

Очевидно, що у протистоянні з агресором, який має перевагу за багатьма ключовими по-

казниками, життєво важливими для України є протидія недержавним організаціям у веденні гібридної війни з боку Російської Федерації, що сприятиме припиненню агресії і врегулюванню конфлікту на Сході України та вирішенню проблеми тимчасово окупованого Криму.

Тому визначення ролі недержавних організацій у веденні гібридної війни з боку Російської Федерації та напрямів протидії їм є актуальним питанням сьогодення.

Аналіз наукових досліджень і публікацій.

Проблема пошуку виходу із кризи сьогодні розглядається у працях як провідних вітчизняних вчених, так і незалежних експертів. Так, ця проблема досліджується В.П. Горбуліним, Д.П. Музиченко, Ю.В. Пундою, Ю.І. Радковцем, В.М. Телелимом, Т.В. Черненко та іншими.

Відомий американський військовий теоретик Френк Хоффман одним з перших зазначив, що війни сучасної епохи характеризує процес гібридизації, у рамках якого змішуються традиційні форми війни, кібервійни, організованої злочинності, іррегулярних конфліктів, тероризму тощо [1].

Заслуговує на увагу визначення, запропоноване американським військовим теоретиком, автором книги «Випадкова герилья» Д. Кілкалленом: «Гібридна війна – це краще визначення сучасних конфліктів, вона містить у собі комбінацію партизанської та громадянської воєн, а також заколоту й тероризму» [2].

У 2009 р. автор монографії «Стратегічні наслідки гібридних воєн: теорія перемоги» генерал-лейтенант ВПС США Д. Ласіка виокремив характерні особливості гібридних воєн [3]. Він стверджує, що, по-перше, основою ведення гібридних воєн є їхня інформаційно-психологічна складова, а об'єктом впливу ініціатора гібридної війни стає насамперед суспільна свідомість, а не збройні сили чи інфраструктура. По-друге, гібридні загрози мають нечітку форму, їх важко виокремити з навколишнього оточення, що робить фізичну (силову) складову діяльності ініціатора складною для виявлення, ідентифікації та протидії. Гнучкість тактики гібридної війни посилюється активним використанням умов місцевості, зокрема міської, що є додатковим фактором збільшення руйнівних наслідків конфлікту. Крім того, ще однією особливістю гібридних воєн можна назвати використання повного спектра засобів впливу як інформаційно-психологічного, так і військового характеру.

У 2014 р. в інтерв'ю на «Радіо Свобода» колишній радник з питань безпеки при ООН і НАТО, член верхньої палати парламенту Нідерландів, генерал-майор у відставці Франк ван Каппен, коментуючи події в Україні, дав таке визначення змісту цього поняття: «Гібридна війна – це змішання класичного способу ведення війни з використанням нерегулярних збройних формувань. Держава, що веде гібридну війну, проводить операцію з недержавними виконавцями – бойовиками, групами місцевого населення, організаціями, зв'язок з якими формально повністю заперечується. Ці виконавці можуть робити такі речі, які сама держава робити не може, тому що зобов'язана додержуватися Женевської та Гаазької конвенцій про закони сухопутної війни, міжнародних домовленостей з іншими країнами. Усю брудну роботу можна перекласти на плечі недержавних формувань» [4].

Деякі американські експерти зупиняються на трактуванні сутності змісту гібридної війни як форми воєнних дій із залученням у конфлікт різномірних за складом, засобами, рівнем і характером підготовки сил.

Мета статті. У статті автори мають на меті визначити механізми протидії агресивним методам ведення гібридної війни з боку Російської Федерації.

Виклад основного матеріалу. Реалії сьогодення вказують на те, що з розвитком людства відбувається й еволюція воєн та збройних конфліктів, змінюються їхні зміст, характер та особливості, з'являються нові форми та способи їх ведення.

Провідні українські вчені пропонують розглядати сутність поняття «гібридна війна» у двох площинах: загальній і суто військовій [5, с. 31].

У загальній площині гібридна війна може бути визначена як крайній ступінь загострення протиріч між державами, які вирішуються не тільки військовими методами протиборства, а й широким застосуванням заходів, форм і способів економічної та інформаційної війни.

У сучасних умовах, коли на методи, форми і способи початку та ведення воєн міжнародним правом війни накладені значні обмеження, щоб застосувати зброю проти іншої держави, потрібний потужний інформаційний привід для початку війни, який має виправдати перед виборцями обраний ними уряд за можливі людські втрати й не допустити відсторонення уряду від влади та подальшого осуду. Необхідність мінімізації люд-

ських втрат і забезпечення підтримки воєнних дій власним населенням і світовою спільнотою зміщує акценти у війні в бік уникання прямих зіткнень збройних сил конфліктуючих держав, проведення потужних інформаційних операцій з метою впливу на власне населення й населення супротивника з намаганням досягти цілей війни «чужими руками» (діями повстанців, добровольців, ополченців). Це дає можливість усвідомити сутність гібридної війни в суто військовій площині й виробити підхід до визначення напрямів підготовки держави до таких воєн.

Отже, основними ознаками конфлікту, які дають підстави класифікувати його як гібридну війну, є:

- залучення до протиборства незаконно створених збройних формувань, найманців, представників криміналітету, диверсійно-розвідувальних сил;
- втягування цивільного населення у конфлікт як добровільних чи найнятих за платню «живих щитів»;
- загроза застосування збройних сил, які розгортаються вздовж державного кордону, у разі застосування однією зі сторін військової сили проти власного «мирного населення»;
- блокування спроб міжнародної спільноти врегулювати конфлікт відповідно до норм міжнародного права;
- потужний інформаційно-психологічний вплив, спрямований на дестабілізацію обстановки всередині конфліктуючої держави, зниження підтримки населенням діючої системи влади, забезпечення підтримки дій інсургентів, створення негативного іміджу влади конфліктуючої держави на міжнародній арені;
- максимально можливе посилення протистояння з конфліктуючою державою в економічній, дипломатичній, інформаційній та інших сферах [5, с. 32].

Втілюючи в життя імперські плани з відновлення своєї ролі як великої світової держави, використовуючи технології гібридних воєн, Росія, безпрецедентно грубо порушивши чинні міжнародні угоди й домовленості, у лютому 2014 р. розпочала воєнну операцію з окупації півострова Крим.

Вторгнення на українську суверенну територію здійснюється з використанням спеціальних військ, навмисно одягнених в уніформу без розпізнавальних знаків та ознак державної належності. Процес вторгнення супроводжується потужною інформаційною кампанією, яка ціле-

спрямовано скеровує ідеологічний вектор свідомості росіян та світової спільноти стосовно подій у Криму на те, що це не російські війська [6, с. 37].

Особливістю розвитку ситуації є те, що статус військ без розпізнавальних знаків, від яких відреклися окупанти, чітко не визначений і в положеннях Женевської конвенції, що надзвичайно ускладнило реагування особового складу Збройних Сил України з метою відсічі агресору у відповідний спосіб у рамках міжнародного права.

В часи інтенсивного розвитку інформаційних технологій, наявності глобальних інформаційних мереж і не менш глобалізованих засобів масової інформації складова «інформаційного супроводу» в гібридних війнах має надзвичайно важливе, якщо не вирішальне значення.

Свідченням ґрунтовної підготовки до активного використання інформаційного складника в нинішній гібридній війні стало те, що вже в перші дні агресії Російської Федерації в окремих містах Донецької та Луганської областей бойовики налагодили процес пошуку проукраїнських стримерів і систематично перешкоджали діяльності представників незаангажованих РФ ЗМІ.

Вже в перші хвилини після штурму телерадіокомпанії у Донецьку в центральну апаратну зайшли фахівці, які дуже швидко налаштували на частоті державної ТРК трансляцію каналу «Росія 24». Керівництво РФ чітко усвідомлює, що чи не найголовніша частина перемоги у гібридній війні полягає саме в охопленні якнайбільшої аудиторії своїм інформаційним продуктом. Формуючи практично «інформаційну резервацію» для споживача такої інформації, з цієї ж причини одразу після анексії Криму прем'єр-міністр РФ Д.А. Медведєв віддав розпорядження терміново забезпечити кримську молодь російськими підручниками історії. Міністерством освіти РФ було негайно надіслано до видавництва «повідомлення та концепцію змісту, історико-культурний стандарт із переліком історичних дат, подій, персоналій, понять, обов'язкових для вивчення у школі, включно з інформацією про півострів Крим та його історичне значення».

Водночас Росія активно застосовує методи інформаційної війни з метою руйнації морально-психологічного стану військовослужбовців та цивільного населення нашої держави. Так звані журналісти російських каналів LifeNews, Russia Today та їм подібних є «зброєю подвійного вико-

ристання», що виконують функції формування «правильної картинки» для пропагандистських цілей та розвідувально-підбивні функції як агенти російських спецслужб. На противагу цьому, враховуючи значну роль засобів масової інформації, керівництво нашої держави пріоритетним напрямом діяльності вбачає взаємодію з місцевим населенням та співпрацю з іноземними та вітчизняними засобами масової інформації задля об'єктивного висвітлення обстановки в зоні конфлікту і в країні цілому, а також забезпечення готовності протистояти ворогові.

Інформаційний фронт гібридної війни охопив такі напрями: 1) населення в зоні безпосередніх воєнних операцій; 2) населення країни – «жертви» агресора; 3) населення країни-агресора; 4) населення країн міжнародного товариства, що користуються міжнародним авторитетом.

Цілями подальшого застосування психо-маніпулятивних інформаційних технологій РФ залишатимуться:

- руйнування міжнародного іміджу України з метою зменшення її геополітичного значення;
- намагання у спосіб спотворення інформації та дискредитації керівництва країни дестабілізувати ситуацію всередині України з метою впровадження власної політики «керovanого хаосу»;
- застосуванням «мови ворожнечі» формувати стереотипи меншовартості та вторинності українців, намагаючись не допустити створення політичної нації в Україні;
- через агресивне повернення до політичного дискурсу «мовного питання» посилити розкол серед політичної еліти та українського громадянського суспільства.

При формуванні механізмів асиметричної відповіді у гібридній війні на загрози національній безпеці України в інформаційній сфері необхідно враховувати, що інформаційна війна посилює можливості всіх сторін конфлікту, оскільки дає змогу в разі кваліфікованого та креативного підходу компенсувати недостатній військовий потенціал більш сильним, а іноді й більш дієвим інформаційним.

До пріоритетів державної інформаційної політики в умовах гібридної війни слід віднести такі:

- необхідність напрацювання нової законодавчої та нормативно-правової бази у сфері інформаційної політики;
- побудова нової комунікативної стратегії влади із широким залученням міжнародного

досвіду для створення дієвої системи комунікацій в країні;

- вироблення комплексної стратегії представлення України у світі через забезпечення системи взаємодії Української держави з іноземними медіа та інтенсифікація роботи дипломатичних представництв зі ЗМІ за кордоном;
- підтримка наукових розробок у сфері реалізації інформаційної політики загалом та інформаційної безпеки зокрема;
- стимулювання медіа-досліджень та моніторингу інформаційного простору, підготовка кадрів за цими напрямками;
- впровадження системи медіа-грамотності в школах та ВНЗ;
- перехід від політики заборон до політики стимулів у медіа-сфері;
- необхідність інформаційної реабілітації населення інформаційно уражених регіонів [7, с. 85].

Отже, цілями російської агресивної політики щодо України є:

- створення всередині української держави неконтрольованої її керівництвом території;
- загальна дестабілізація суспільно-політичної ситуації;
- економічне виснаження України та відтягування українських ресурсів від вирішення нагальних проблем;
- надання окупованим територіям федеративного статусу, що, в свою чергу, призведе до блокування євроінтеграційних процесів через унеможливлення прийняття консолідованих рішень всередині держави та поверне Україну під вплив Російської Федерації.

Незважаючи на все це, Україна продовжує чинити активний опір, що, однак, не означає послаблення загроз з боку Російської Федерації, оскільки країна зберігає на окупованих і прикордонних з Україною територіях угруповання, достатнє для початку широкомасштабних наступальних дій.

Однак Росія не збирається спиратися лише на свої Збройні Сили та псевдоармії псевдонародних республік. Вона дедалі активніше застосовує також наступний вид недержавних організацій, а саме власні приватні військові компанії, і має намір максимально розширювати цю практику. Проросійські приватні військові компанії мають широкий спектр завдань, у тому числі й протистояння угрупованням військ і сил, залучених до проведення антитерористичної операції. Зокрема, одним із підрозділів такого

типу є група «Вагнера», яка помічена не тільки в боях на Донбасі, але й під час окупації Криму. Ця сила не підпорядковується ватажкам незаконних збройних формувань на Донбасі, а діє незалежно, отримуючи команди від Російського керівництва. Приватна військова компанія «Вагнера» одночасно може як зупиняти бойовиків від ведення активних дій, так і піднімати градус напруги, обстрілюючи як незаконні збройні формування, так і угруповання військ Збройних Сил України.

Проте недержавні організації в протистоянні України та Росії відіграють не лише деструктивну роль. Одним із суттєвих прорахунків путінського режиму було неврахування спроможностей українського народу об'єднатися в протистоянні агресору. Весь світ став свідком появи в Україні «гібридної відповіді» на «гібридну агресію».

В ситуації, коли державні безпекові інститути були штучно істотно ослаблені, в Україні виник потужний волонтерський рух, учасники якого виконували функції, які сама держава виконати не могла.

На сьогодні в країні діють понад 60 волонтерських організацій із протидії гібридній війні, основними з яких є Донбас-SOS, Схід-SOS, Центр взаємодопомоги «Врятуємо Україну». Саме завдяки самоорганізації та незламному духу волонтерського руху Українського народу ми змогли себе захистити – виробити механізми протидії агресивним методам ведення гібридної війни, вести боротьбу зі значно сильнішим противником.

За час конфлікту Україна перейшла зі стадії цивільно-військових відносин конфліктного типу до ефективного демократичного цивільного контролю над всім сектором безпеки і оборони, що, в свою чергу, дає змогу своєчасно викривати загрози національній безпеці України та швидко реагувати на них.

Висновки і пропозиції. Отже, надаючи загальну характеристику сутності і змісту гібридної війни, слід визнати, що війни такого типу, як правило, ведуться тривалий час, супротивник

намагається максимально розширити географію конфлікту з утягуванням у нього дедалі більшої кількості населення та, відповідно, ігнорує моральні та етичні обмеження під час ведення операцій із залученням недержавних організацій. На сьогоднішній день не виникає сумніву, що у боротьбі за незалежність, територіальну цілісність країни та протидію діяльності недержавних організацій у веденні гібридної війни з боку Російської Федерації в Україні об'єднані у єдиний фронт державні органи, незалежні недержавні ЗМІ і весь український народ.

Список використаної літератури:

1. Hoffman F.G. Hybrid Threats: Reconceptualizing the Evolving Character of Modern Conflict / F.G. Hoffman // Strategic Forum / Institute for National Strategic Studies National Defense University. – 2009. – № 240. – [Електронний ресурс.] – Режим доступу : <http://www.ndu.edu/inss>.
2. Kilcullen D. Out of the Mountains: The Coming Age of the Urban Guerrilla / D. Kilcullen. – Oxford : University Press, 2013. – 384 p. [Електронний ресурс.] – Режим доступу : http://www.amazon.com/OuttMountainssCominggUrbannGuerrilla/dp/0199737509#reader_0199737509.
3. Lasica D.T. Strategic Implications of Hybrid War: A Theory of Victory : [monograph] / D.T. Lasica. – USA, 2009 [Електронний ресурс.] – Режим доступу : <http://www.dtic.mil/cgiibin/GetTRDoc?AD=ADA513663>.
4. Ван Каппен Ф. Интерв'ю на «Радіо Свобода» / Ф. Ван Каппен [Електронний ресурс.] – Режим доступу : <http://svoboda.org/content/article/25362031.html/>.
5. Планування сил для виконання бойових завдань у гібридній війні / [В.М. Телелим, Д.П. Музиченко, Ю.В. Пунда] // Наука і оборона. – 2014. – № 3. – С. 30–35.
6. Радковець Ю.І. Ознаки технологій гібридної війни в агресивних діях Росії проти України / Ю.І. Радковець // Наука і оборона. – 2014. – № 3. – С. 36–42.
7. Черненко Т.В. Пріоритети державної інформаційної політики в умовах гібридної війни / Т.В. Черненко // Стратегічні пріоритети. – 2015. – № 4 (37). – С. 83–90.

Сальнікова О. Ф., Шпанчук Г. В., Суховерх О. С. Роль негосударственных организаций в ведении гибридной войны: опыт Украины

В статье проанализированы сущность и содержание гибридной войны. Проведён анализ роли негосударственных организаций в ведении гибридной войны Российской Федерацией, и определены направления противодействия им в Украине. Проанализированы проблемы государственной политики в информационной сфере Украины, возникшие с началом агрессии Российской Федерации, направленной против Украины. Предложен ряд неотложных

шагов, которые необходимо осуществить с целью защиты страны, в частности в противодействии негосударственным организациям в ведении гибридной войны. Значительная часть анализа посвящена формированию механизмов гибридного ответа.

Ключевые слова: *гибридная война, противодействие, негосударственные организации, информационная составляющая гибридной войны, российская агрессия.*

Salnikova O. F., Shpanchuk G. V., Sukhoverkh O. S. The role of non-government organizations in conducting hybrid war: experience of Ukraine

In the article we have made analyze the essence and content of the hybrid war. Analyze of the role of non-governmental organizations in conducting of hybrid war by Russian Federation and the directions of countering them in Ukraine were made. Was been analyzed the problem of public policy in the information sphere of Ukraine, which is appeared with the beginning of Russian aggression against Ukraine. Were suggested a number of urgent steps to be taken in order to protect the country, particularly in countering non-governmental organizations in conducting of a hybrid war. A large part of analyze is devoted to the formation of the hybrid response mechanisms.

Key words: *hybrid warfare, countering, non-governmental organizations, information component of hybrid war, Russian aggression.*